

Göre *Divan Edebiyatında İsimler Sözlüğü*, s. 257).

BİBLİYOGRAFYA :

Kadri Özyalçın – Kemal Gürpınar, *Deliktaşlı Ruhsatı*, Sivas 1938, s. 83; Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Folkloru*, Sivas 1941, s. 314; a.mlf., “Kusûrî”, *TDL*, V/49 (1955), s. 25-30; M. Kaya Bilgegil, *XVIII. Asır Saz Şairlerinden Kusûrî*, İstanbul 1942, s. 5-19; Halûk İpekten v.dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s. 257; Nurettin Albayrak, *Ruhsatı*, İstanbul 2001, s. 110; Eflatun Cem [Güney], “Saz Şiirleri”, *Taşpınar*, 1/2, Kayseri 1932, s. 32-33; Turgut Karacan, “Kusuri ve Bilinmeyen Bir Eseri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 12, Sivas 1989, s. 3-22; Tacettin Şimşek, “18. Asır Saz Şairlerinden Kusûrî”, *Türklük Billimi Araştırmaları*, sy. 5, Sivas 1997, s. 125-128; Sabri Koz, “Kusûrî Ömer”, *TDEA*, VI, 10.

NURETTİN ALBAYRAK

KUŞADALI İBRÂHİM EFENDİ

(ö. 1262/1846)

Halvetî-Şâbânî tarikatının
Kuşadaviyye kolunun kurucusu.

1188'de (1774) Aydın'ın Kuşadası kasa-basının Çınarlı köyünde doğdu. Öğrenim çağına gelince okuma yazmayı annesinden öğrendi. Aydın, Denizli ve Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde öğrenim gördükten sonra İstanbul'a giderek Fatih'te bugün Millet Kütüphanesi olarak kullanılan Feyziyye Medresesi'ne yerleşti. Burada Hoca Emin Efendi adlı bir âlimin öğrencisi oldu. Tahsilini tamamladığı bu yıllarda hücresinde kapanarak vaktinin büyük bir kısmını ibadet ve mücahedeye ayırmaya başladı. Bir âyetin anlamı üzerinde çok düşündüğü halde çözümünü bulamamanın sıkıntısı içinde iken bir arkadaşı ona bu âyeti, o sırada Atpazarı Tekkesi'nde misafir olarak kalan Beypazarlı Ali Efendi'ye sormasını tavsiye etti. Halvetî-Şâbânî tarikatının Çerkeşiyî kolunun piri Çerkeşi Mustafa Efendi'nin halifelerinden olan Ali Efendi'nin âyeti yorumlamasına hayran kalan Kuşadali bu olayın ardından kendisine intisap etti. Kuşadali 1188'de (1774) doğduğu ve Beypazarlı Ali Efendi'nin 1229'da (1814) İstanbul'a geldiği bilindiğine göre o bu sıralarda otuz dokuz-kırk yaşlarında olmalıdır.

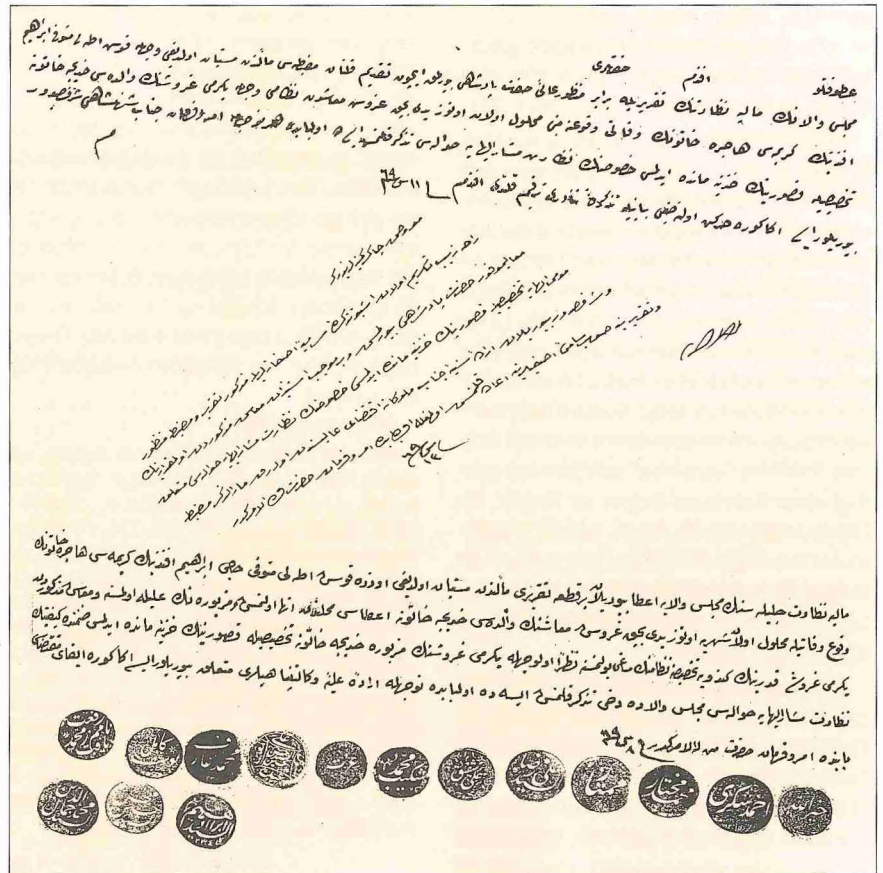
1232'de (1817) Fındıkzade Kızılelma caddesindeki Beşikçizâde Dergâhı'nın şeyhliğine getirilen Beypazarlı Ali Efendi, muhtemelen aynı yıl Kuşadali'ya hilâfet vererek irşad göreviyle Mısır'a gönderdi. Kahire'de Gülşenî Dergâhı'nda ikamet eden Kuşadali bilinmeyen sebeplerle Mi-

sır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya şikâyet edildi ve paşanın ricası üzerine İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. Onun yakınlarıyla birlikte zincire vurularak İskenderiye'den gemiye bindirilip İstanbul'a gönderildiği de rivayet edilmektedir. Bir görüşe göre Mehmed Ali Paşa, Kuşadali'nin Bektaşîlik ve Bektaşîler'e karşı olduğunu öğrenince çok kızmış ve onu Mısır'ı terke zorlamıştır. Öte yandan onun Mehmed Ali Paşa aleyhine faaliyette bulunmak üzere II. Mahmud tarafından Mısır'a gönderilmiş olabileceği ihtimali üzerinde durulmuşsa da (Öztürk, s. 33) bu görüşleri doğrulayabilecek bir delil bulunmamaktadır.

1235 (1820) yılında İstanbul'a dönen Kuşadali bir süre Feyziyye Medresesi'nde ikamet etti. Muhtemelen aynı yıl Evrenos-zâde Sâmî Bey'e göre kendisine intisap eden zengin bir Bektaşî babası, Hüseyin Vassâf'a göre Usturacı Halil adlı bir tarafından Aksaray Sineklibakkal'da kendisi

için yaptırılan tekkenin meşihatını kabul ederek irşad faaliyetine başladı. Kuşadali'nin buradaki irşad faaliyeti tekkenin yandığı 1248 (1832) yılına kadar devam etti. Mahallede başlayan yangının tekkeye ulaşmak üzere olduğu o sırada tekkede sohbet etmekte olan Kuşadali'ya haber verildiğinde sohbete devam ettiği, tekkenin yanmaya başladığı söylendiğinde “Haydi çıkalım, elhamdülillâh merasimden kurtulduk” dediği nakledilmektedir. Yangının ardından tekkenin yeniden yapılmasına, “Bundan sonra seyrü sülûk hususi sohbetlerle devam eder, artık tekkelerde eski feyiz kalmamıştır” diyerek izin vermeyen Kuşadali, Koska civarında kiradığı evde bir yıl kadar oturduktan sonra Fatih Çarşamba pazarında Papasoğlu Medresesi'nin karşısındaki konağı satın alarak buraya yerleşti. Bu tarihten, hacca gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldığı 1259 (1843) yılına kadar yaklaşık on sene irşad faaliyetlerini açtığı ilim irfan ve sohbet

Kuşadali İbrâhîm Efendi ile ilgili bir arşiv belgesi (BA, İrade-Meclis-i Valâ, nr. 1052)

meclisleriyle burada sürdürdü. Kuşadalı'nın bu dönemdeki faaliyetlerinin önemli tanığı Ahmed Cevded Paşa, tasavvufa intisabı bulunmamakla birlikte komşusu olması dolayısıyla kendisiyle zaman zaman görüştüğünü, vüzerâdan ve devlet ricâlin-den pek çok kişinin konağa gelip huzuruna girmek için sofada beklediklerini, en büyük hoca efendilerden sorup halledemedikleri soruların cevaplarını ondan aldıklarını, dinî ilimlerin hepsinde ve özellikle tefsire dair konularda olağan üstü bilgi sahibi olduğunu söyler (*Tezâkir*, IV, 15).

1843 yılında ifa ettiği hac dönüşü Şam'a gelen Kuşadalı, 1262 Şevvaline kadar (Ekim 1846) Kanavat mahallesindeki Derişiyiye Camii civarında ikamet etti. Onun burada geçirdiği üç yıllık dönem sırasındaki faaliyetleri hakkında bilgi bulunmamakta, sadece şehrin valisi Ali Paşa'nın kendisine intisap ettiği bilinmektedir. Kuşadalı, bu tarihte İstanbul'dan gelen kıdemli mensuplarından Bosnalı Mehmed Tevfik Efendi ve 100'ü aşkın müridiyle birlikte ikinci defa hacca gitmek niyetiyle Şam'dan ayrıldı. Medine'yi ziyaret ettikten sonra Mekke'ye giderken hacıların ihram giydikleri Râbiğ mevkîinde vefat etti. Hüseyin Vassâf 1264'te (1848), mensuplarından Aydı Baba divanında onun 1263'te (1847) öldüğünü söylüyorlarsa da İbnülemin Mahmud Kemal *Sefîne-i Evliyâ-ı Ebrâr*'ın ilgili sayfasına düştüğü notta, Sayda müşiri Kâmil Paşa tarafından Meclis-i Vâlâ Riyâseti'ne gönderilen 15 Safer 1263 (2 Şubat 1847) tarihli yazıda

Kuşadalı ve beraberindeki bazı kişilerin koleraadan öldüğünün bildirildiğini kaydederek Kuşadalı'nın vefat tarihinin 1262 (1846) olduğunu tesbit etmiştir. Bu tarihi veren "şeyh-i ekme-i devrân" ve "hâtem-i dehr bûd" ifadeleri vefatına tarih düşürmüştür. Şam'da şeyhinin hacdan dönüşünü beklerken ölüm haberini alan mensuplarından *Cerîde-i Havâdis* muharriri Enderunlu Ali Âlî onun hakkında *Hidâyetü'l-velî fi vâridâtı Kuşadalı* adlı bir risâle kaleme almıştır. Kaynaklarda Kuşadalı'nın evlilik ve aile durumu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak bir mektubunda Süleyman adlı bir şahıstan kayınpederi olarak bahseder. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 11 Şâban 1269 (20 Mayıs 1853) tarihli belgeden (İrâde-Meclis-i Vâlâ, nr. 10512) onun evlendiği, vefatından sonra eşi Hatice Hanım ile kızı Hacer'e devlet tarafından maaş bağlandığı anlaşılmaktadır.

Kırk yaşına kadar zâhir ilimleriyle meşgul olan Kuşadalı, Ahmed Cevdet Paşa'nın tanıklığının gösterdiği gibi döneminin en üst seviyedeki âlimlerinden olmasına rağmen ne bu alanlarda ne de tasavvuf alanında eser vermiştir. Misal âleminde ara sıra Sümbül Sinan ile görüşerek birbirlerinden istifade ettiklerini, zaman zaman da İbn Kemal ile görüştüğünü, ancak her defasında kendisinin ondan istifade ettiğini söylemesi onun zâhir ilimlerine verdiği değeri göstermesi bakımından önemlidir. Kuşadalı'nın 1236 (1820-21) yılından itibaren müridlerinin terbiyesi amacıyla yazdığı mektuplar, onun düşünce dünyasını ve şahsiyetini anlama konusunda en önemli kaynaktır. Vefatından sonra mensupları tarafından istinsah edilerek derlenen ve büyük bir bölümü Millî Kütüphane ile (A. Yazmaları, nr. 480, 518) Millet Kütüphanesi'nde (Ali Emîrî Efendi, Şer'iyye, nr. 1173) bulunan mektuplarının sayısı, çeşitli kütüphanelerde ve özel şahısların elindeki diğer mektuplarla birlikte 143'e ulaşmaktadır. Bu mektuplar Yaşar Nuri Öztürk tarafından derlenerek yayımlanmıştır.

Halvetî-Şâbânî tarikatına mensup olan Kuşadalı İbrâhîm Efendi'nin tarikat silsilesi müşşidi Bepazarlı Ali Efendi vasıtasıyla bu tarikatın Çerkeşiyiye kolunu piri Çerkeşî Mustafa Efendi'ye, ondan sonra Mehmed Zoravî, Mudurnulu Abdullah Rüşdü, Mehmed Nasûhî, Karabaş Velî, Kastamonulu Mustafa Muslihuddin Çelebi, İsmâil Çorûmî, Ömer Fuâdî, Muhyiddin Kastamonî şeklinde devam ederek

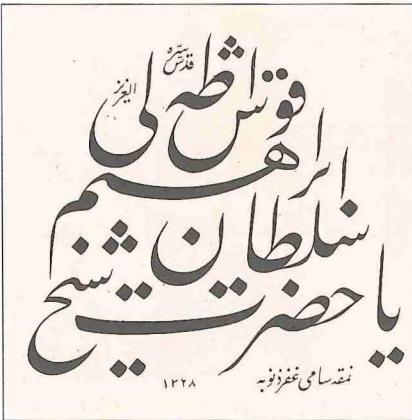
tarikatın piri Şeyh Şâban Velî'ye (ö. 976/1568) ulaşır.

Kuşadalı, diğer esmâ tarikatları gibi esmâ-i hüsnâdan yedi ismin (kelime-i tevhid, Allah, hû, hay, hak, kayyûm, kahrâr) zikredilmesini seyrü sülûk esası olarak ele alan, halvet ve tekke merkezli tasavvuf anlayışına sahip Halvetiyye tarikatının tasavvuf anlayışına getirdiği yeniliklerle temayüz etmiş ve bu sebeple kendisine Halvetî-Şâbânî tarikatının kendi adıyla anılan Kuşadalı (Kuşadaviyye, İbrâhimiyeye) kolu nisbet edilmiştir.

Tekkelerde artık feyiz kalmadığını söyleyerek tasavvuf anlayışında tekkeye yer veremeyişi, seyrü sülûk tekke dışında bulunduğu her yerde sohbetlerle sürdürmesi, ilim tahsilini seyrü sülûkün yarısı sayması, esmâ zikrini zorunlu bir uygulama olmaktan çıkarıp müridde istidat zuhur edinceye kadar istiğfar ve salavât-ı şerife dersiyle yetinmesi, kul tertibi dediği evrâd ve ahzâb okuma yerine zikir olarak mânasını düşünüp yüksek sesle Kur'ân-ı Kerîm'i hatmetmeyi tavsiye etmesi, Nakşibendiyye'ye has bir uygulama olarak bilinen râbitâyı sırrullah, sırr-ı beytullah ve sırr-ı Resûlullah olduğunu söyleyerek tarikatın en önemli esası haline getirmesi, bazı mensuplarına zikir telkini konusunda izin vermekle birlikte hiç kimseyi halife tayin etmemesi, bu konu kendisine sorulduğunda hâl-i hilâfet kimde zâhir olursa ona tâbi olmalarını söylemesi gibi hususlar, Kuşadalı'nın toplumda yaygın olan tasavvuf ve tarikat anlayışına getirdiği önemli yeniliklerdir. Bunların büyük bir kısmının Hacı Bayrâm-ı Velî'den itibaren Bayramî Melâmîliği'nde uygulanagelen hususlar olduğu ve müşşidinin piri Çerkeşî Mustafa Efendi'nin melâmete dair bir risâlesi bulunduğu dikkate alınır sa Kuşadalı'nın bu tarikattan etkilendiği söylenebilir. Bununla birlikte mektuplarında bu konuya temas etmediği görülmektedir.

Kuşadalı'nın vefatı üzerine ihvan hâl-i hilâfetin Bosnalı Mehmed Tevfik Efendi'de tecelli ettiğini görerek kendisine biat etmiştir. Kuşadalı'nın halifeleri olarak tanıtılan Rusçuklu Ali Fethî, Aydı Baba, Keçecizâde Hâfız Ali İzzet, Mehmed Kırımlı, Ahmed İzzet, Kadızâde Ömer Halvetî, Ali Fikri, Muhammed Necib, Muhammed Şevki gibi isimler onun zikir telkin etmekle görevlendirdiği kişilerdir. Bosnalı Mehmed Tevfik Efendi'den sonra Kuşadalı tarikatının hilâfet makamına Niğdeli Bekir Efendi ve ardından Fâtih türbedârı olarak

Kuşadalı İbrâhîm Efendi adına Sâmî Efendi hattıyla düzenlenen bir levha

tanınan Ahmed Amiş Efendi geçmiş, mücâhedatın bir kısmını Kuşadalı'nın, geri kalanını da kendisinin kaldırdığını söyleyen Ahmed Amiş Efendi, döneminde tarikat tam anlamıyla Melâmetî bir nitelik kazanarak günümüze ulaşmıştır. Şeyhül-vüzerâ Nâmık Paşa, Abdülaziz Mecdi Tolun, Osman Nuri Ergin, Süheyl Ünver, Fethi Gemuhluoğlu bu tarikattan feyiz alan önemli şahsiyetlerdir.

Kuşadalı'nın yukarıda adı geçen mensuplarından Keçecizâde Hâfız Ali İzzet, Mehmed Kırımî ve Ahmed İzzet efendiler, Fatih Çarşamba'da Lokmacı sokağında bulunan Rumeli Kazaskeri Hacı Hasan Refet Efendi'nin hankahında irşad faaliyetini sürdürmüşlerdir.

Kuşadalı'nın, Bektaşîliği tarikat ve tekelerin yozlaşmasına çarpıcı bir örnek olarak gösterdiğine, yeniceriliğin kaldırılması ve Bektaşîliğin yasaklanması konusunda II. Mahmud'un izlediği politikayı desteklediğine dair görüşlerin (Öztürk, s. 3, 4; İst.A, IV, 125) bir kanıtı bulunmamaktadır. Mehmed Esad adlı birine yazılmış mektuptan hareketle bu kişinin, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve Bektaşî tekelerinin kapatılmasına dair *Üss-i Zafer* adlı eseri yazan Vak'anüvis Mehmed Esad Efendi olmasının kuvvetli bir ihtimal ve bunun yukarıdaki görüşü kesinleştiren bir kanıt olduğu ileri sürülmüşse de (Öztürk, s. 3, 136) mektubun Akhisar'da ikamet eden Kazasker Şehrizâde Mehmed Esad Efendi'ye yazıldığı tesbit edilmesiyle (Azamat, IV [1984], 328) bu ihtimalin doğru olmadığı anlaşılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, İrade-Meclis-i Vâlâ, nr. 10512; Enderunlu Ali Âli, *Hidâyetü'l-velî fi vâridâtı Kuşadalı*, İÜ Ktp., TY, nr. 9949; a.e., Ankara, ts.; *Aydt Divanı* (nşr. Ömer Asım Aksoy), Ankara 1954, s. XXIV-XXXV (Samî Evrenosoğlu'nun nâşire yazdığı mektup); Cevdet, *Tezâkir*, IV, 15; Bursalı Mehmed Tahir, *Aydın Vilâyetine Mensub Meşâyih, Ulemâ, Şuarâ, Müverrihin ve Etibbânın Terâcim-i Ahvâlî*, İzmir 1324, s. 22; a.mlf., *Osmanlı Müellifleri*, I, 151-152; *Tomar-Halvetiyye*, s. 77-79; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, IV, 71-80; a.mlf., "Kuşadalı İbrâhim Efendi", *Ceride-i Süfiyye*, sy. 191 (1330), s. 144; Osman Nuri Ergin, *Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun*, İstanbul 1942, s. 143-147; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 28, 39, 60; Yaşar Nuri Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halveti, Hayatı, Düşünceleri, Mektupları*, İstanbul 1982; Ahmed Güner Sayar, A. Süheyl Ünver, *Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, İstanbul 1994, s. 499-501; Nihat Hayri Azamat, "Kuşadalı İbrahim Halveti", *Osm.Ar.*, IV (1984), s. 325-335; a.mlf., "Çerkeşi Mustafa Efendi", *DİA*, VIII, 273; Ekrem Işın, "İbrahim Efendi (Kuşadalı)", *İst.A*, IV, 124-125.

NİHAT AZAMAT

KUŞADALI TEKKESİ

İstanbul Aksaray'da
XIX. yüzyıl sûfilerinden Kuşadalı
İbrâhim Efendi adına
inşa edilen tekke.

Kâtip Muslihuddin mahallesinde, Kâtip Muslihuddin Camii sokağı ile Sancaktar Müezzin sokağının sınırladığı arsa üzerinde yer almakta olup 1235'te (1820) Hacı Halil Ağa tarafından tesis edilmiştir. 1248'de (1832) çıkan bir yangında ortadan kalkan tekke, 1840'tan sonra Halvetiyye'nin Bekriyye koluna bağlı Şamlı Şeyh İbrâhim Efendi tarafından ihya edilerek tekrar faaliyete geçirilmiştir. Tekkelerin kapatılmasının (1925) ardından kaderine terk edilen yapı zamanla harap olmuş, 1950'lerin başında tamamen ortadan kalmış, yalnızca Kâtip Muslihuddin Camii sokağının karşı yakasında bulunan küçük hazire günümüze ulaşabilmiştir.

Tek bir yapıdan oluşan Kuşadalı Tekkesi'nde selâmlık ve tevhidhâne doğu yönünde, harem batı yönünde yer almakta, cümle kapısı Kâtip Muslihuddin Camii sokağına, harem kapısı Sancaktar Müezzin sokağına açılmaktaydı. Ahşap karkaslı olan yapı iki katlıydı. Zemin katın doğusundaki alt kesimde ahşap dikmelerin arası tuğla hatilla moloz taşlarla örülmüş, bunun dışında kalan bütün duvarlar içerden bağdâdî siva, dışarıdan ahşap kaplamayla teşkil edilmişti. Dikdörtgen veya kare planlı olduğu anlaşılan tevhidhâneye cümle kapısından ve selâmlığı meydana getiren giriş bölümünden geçilerek varılmaktadır. İki kat yüksekliğindeki bu mekânın üst kesiminde kafeslerle kapatılmış yuvarlak kemerli açıklıklara sahip kadınlar mahfili, bunun yanında da ahşap korkulukları olan hünkâr mahfili, dikdört-

gen panolar içinde eklektik kalem işlerinin bulunduğu zemin kat duvarlarında ise selâmlığı tevhidhâneye bağlayan kapıyla şerbethâneye ve meydan odasına açılması muhtemel iki servis penceresi bulunmaktaydı. Kuşadalı Tekkesi dış görünümünü itibariyle küçük boyutları, hiçbir süslemenin görülmediği cepheleri ve alaturka kaplı kırma çatısıyla XIX. yüzyıla ait sıradan bir İstanbul konutunu andırır.

BİBLİYOGRAFYA :

Âsitâne Tekkeleri, s. 18; *Mecmûa-i Cevâmî'*, I, 86-87, nr. 136; Bandırmalizâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 14; 1329 *Senesi İstanbul Beldesi İhsâiyat Mecmuası*, İstanbul 1330, s. 21; Tabibzâde Derviş Mehmed Şükrî İbn İsmâ'il, *İstanbul Hânkâhları Meşâyih* (nşr. T. Kut - İ. Pala), Harvard 1995, s. 38-39; M. Baha Tanman, "Kuşadalı Tekkesi", *DBİst.A*, V, 134-135.

M. BAHATANMAN

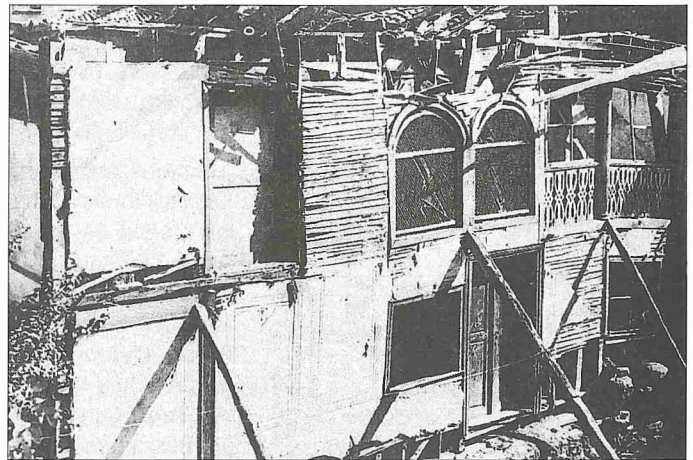
KUŞAŞI

(القشاشي)

Safiyyüddin Ahmed b. Muhammed
b. Yûnus ed-Decânî
el-Makdisî el-Medenî el-Kuşâşî
(ö. 1071/1661)

Mutasavvîf ve âlim.

991'de (1583) Medine'de doğdu (*es-Simtü'l-mecid*, vr. 67^a). Soyunun baba tarafından Hz. Ali'ye ulaştığı (Muhibbî, I, 343-344) ve Kudüs yakınlarındaki Decân köyünden Medine'ye göç ettikleri nakledilir. Dedesi Yûnus ucuz ve değersiz eşya (kuşâşe) sattığı için Kuşâşî nisbeyle anılmış, Safiyyüddin Ahmed de bu nisbeyle tanınmıştır. İlk eğitimini dönemin âlim ve sûfilerinden olan babasından alan Kuşâşî babasıyla birlikte 1011'de (1602) Yemen'e gitti ve orada Şeyh Eminüddin b. Sıddîk el-Merâvihî, Sey-

Kuşadalı
Tekkesi'nin
tevhidhânesinin
1939 yılındaki
durumunu
gösteren
bir fotoğraf
(İstanbul
Eski Eserler
Encümeni
Arşivi)